

Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ա

ՀԱՆԳԻՒՄ

ՇԱՐԱԹԱԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԳ .

1869 , ՕԳՈՍՏՈՍ 10 .

ԹԻԻ 6 .

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ԱՌ ԱՆՁՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ

ԵՒ

Իբ դի-բ-բի-նն-բն - ու դ-ո-ա-բ-բի-նն-բն :

“Այն մարդ , երբն որեւի դաստիարակութիւն
կընդունի . յէկն է , որիչնեբն ընդունանք .
ժամ է , աւել իւրեորը , շոք էն էրէ կըն-
դունի” : ԵՒՊՊՕՆ :

Դաստիարակութիւն ըսելով , պէտք է հասկնալ մեր
քնութեան ամէն տեսակ կարողութեանց ծաւալումը կամ մշա-
կութիւնն , այսինքն , ֆիզիկական բարոյական և իմացական կարողութեանց :

Պէտք է ուրեմն թէ , այս երեք տեսակ կարողութեանց
ամէն մէկն ալ կատարելագործուի , եւ թէ միւս կողմանէ ,
ասոնց ամէն մէկն ալ իրմէ մաս մը տայ , միւսներուն մշա-
կութեանը համար :

Եթէ արդարեւ մարդու մը , միմիայն ֆիզիկական կարո-
ղութիւնները մշակուի , հսկայ կամ վայրենի մը յառաջ կբեր-
ուի . եթէ միայն բարոյական կարողութիւնները մշակուի , այն
ատեն մեղմաղձ մը . եթէ միայն , իմացական կարողութիւնները

մշակուին , տարօրինակ հիւանդ կամ հրէշ մը կունեցուի : Եթէ կիփափարուի , որ մարդս կատարեալ ըլլայ , պէտք է որ , մարդուս ամէն տեսակ կարողութիւններն , ըստ օրինի , եւ միանանգամայն մշակուին , որպէս զի , ներդաշնակութիւնը տիրէ :

Նախնիք մեծ ուշադրութիւն կրնէին ֆիզիոլոգիական դաստիարակութեան , իրենց նպատակն էր , առողջ մարմնով առողջ մտքով ունենալ : Յոյնք կմտածէին թէ , երկտասարդաց համար , քալելու ատեննին ինչ որ կրնան սովորիլ , բաւական էր : Հին դպրոցի անդղիացիք ալ նոյնը կրնէին , ամառն ի դաշտ , ձիւնն ի դաշտայ առածն , իրենց սկզբունք բռնելով : Միլտոն , նոյն ինքն , առաւօտէ մինչեւ երեկոյ , ոտից վրայ կայնիլ կքարողէր . զի կըսէ . « ձիւն , աշխարհութեան կամ աղբիի կանչող զանգալին առաջ , և ամառն , և մենն կանոսի , դաշտը ինչո՞ւնէն առաջ կամ ինչ մը ետքը , մարդս ելլելու է կարգաւ կամ կարգաւ պալու , մինչև որ , ուշադրութեանը բաւական պարտադրութի , կամ յիշողութեանը բաւական լինայ , և յետոյ , ինչ առողջութեանն և ինչ մարմնական կորովը պահել կարող ըլլող յարմար աշխարհութեան մը :

Մեր օրերը , շատերն , ամէնքը չըսելու համար , միմիայն իմացական աշխատութեան տալով ինքզինքնին , մարմնական աշխատութիւնը բոլորովին մոռցուած է : Ուղեղը միայն մշակուելով , ֆիզիոլոգիական կամ ստամոքսի ակտիւակը բոլորովին կը գոցուի : Ֆիզիոլոգիական կենաց այս պոյմաններուն մոռացումէն , եւ մարմնական անդամաց կրթութեան այս պակասութենէն , ոչ միայն մարմնական առողջութիւնը կհրասի , նոյն ինքն իմացականութիւնն ալ , ըսենք բոլոր միտքն ալ կհիւանդանայ , ուրով բոլոր մարմինը կնիհարնայ , կչորնայ եւ կպամբի : Մարմինը չհոգնելով , միայն իմացական աշխատութեամբ ժամանակ անցընողներու մէջն է , որ շատ կտեսնուին , որք ինքզինքնուն բնաւ գոհ չեն , միշտ յուսահատեալ կսպըին :

Այս գեշութեան դէմն առնող միակ միջոց մը կայ , այն է մարմնական ամէն տեսակ աշխատութիւն :

Տանիէլ Մալթուս , վարժարան երթեւեկող զաւկին կը պատուիրէր միշտ թէ , ամէն շանք ի գործ դնելու էր , իր իմացականութիւնը մշակելու մտաին , սակայն բնաւ երբէք

մոռնալու ալ չէր, մարմնական կրթութիւններն, որք կրէր, ամենէն զօրաւոր միջոցներն են մարդուս, թէ ֆիզիզական եւ թէ խնացական ամէն տեսակ կարողութիւններն, ամենայն առուգութեան, աշխուժութեան եւ արթնութեան մէջ պահելու: «Առն րեսակ գիտութեան, կրէր, բնութեան և արհեստի հետ ունեցած ամեն յարաբերութեանը, շեղ պիտի զուարճայն և մարտը պիտի զօրացնէ, ուրիշ եմ որ (պիւրաբո) խաղաղութեամբ, յետեւորդ ու սպիտակ ինքնուրոյնութեամբ: Արհեստի, որ մարմնական ամեն րեսակ կրթութեանը ընէս, և հասարակութեամբ էմ ին, մարտական զուարճութեանց ամենէն հասնելն ու ընդդէմ է, պարտաւորութեան զանի ունենալու: Բայց գործունէութեան, ամենէն մեծ օգուտներէն մին է, ինչպէս կրէր, ժեռութի թէ յոր Եկեղեցականը թէ, «հետեւ երբ ծառայութեան, և ին ծամանաւոր, ամեն մէկ վայրէջան, զբարեւոր զբարեւորութեանը անցուցէ. զի զհետեւութեանը, ինքնապարտաւորութեամբ կ'որի ինքն այն ծախելն, որք կ'բացուին մեր մարմնայն մեջ: Զստայն անբարձրութեան և մարմնայն հանրարարութեան, և ոչ մէկ, առողջ ըլլալու ալ, նոյն վիճակն մեզ մնացած է ծառայութեամբ. մանաւանդ մի մանաւոր արհեստիցութեանը, որ մարտը ին, հետեւ պահել կարող եղող միջոցներուն ամենէն զբարեւոր, զբարեւոր և ազդու է, մարմնական աշխատութեանը:»

«Մարդս ինչ գործով կամ արհեստիւ ալ զբաղի, իւր յաջողութեան առաջին պայմանն է ֆիզիզական առողջութիւնը. Հօտայն զինուորատեան, որ Հնդկաց բանակին կ'ծառայէր, Անգլիոյ մէջ ունեցած բարեկամին գրելու ստան կրէր,» յառաջ կ'ընէր միւր, և այս ալ պիտի ըլլայ, է շարունակութիւն և ունեցած ստանութիւն մը միջոցաւ: Արդարեւ մարդս, իր գործին մէջ կանոնաւորապէս աշխատել կարող ըլլալու համար, աղէկ մարտողութիւն ունենալէն կախումն ունի. ուսկից կ'հետեւի թէ, մեծ կարեւորութիւն ունի մարդս իր առողջութիւնը հսկելու: Երկտասարդք իրենց փափուկ հասակնուն մէջ սովորելու են, բոլոր մարմնին չարագաշութեան եւ ամէն տեսակ աշխատութեան սովորել: Առիթ է մեզ, հոս կրկնել, թէ դպրոցաց Տնօրէնը, մեծ զգուշութիւն ունենալու են, աշակերտաց մարմնամարզութեան սովորել առաջ: Զի դաստիարակչը եւ Տնօրէնը պէտք է համոզուին թէ, դաստիարակութեան դիւստոր նպատակներէն մին է մարդիկ սրտաբասել գործունէութեան

եւ աշխարհիս մէջ ամէն տեսակ եղելութեանց հետ ապրելու եղանակը գիտնալ : Մանաւանդ թէ , մտաւորական եւ մարմնական աշխատութեան մէջ , ընաւ հակառակութիւն չկայ , ընդհակառակը , մէկն զմիւսը կրանայ , ստի ճշմարիտ է : Սովբիլ զորօրինակ , գործարանի մը գործիքներ գործածել վարժեցնելը , դաստիարակութեան ընտիր օգնական մ'է . զի այս միջոցաւ , երիտասարդք պիտի սովորին իրենց ձեռքերը գործածել . առողջարար աշխատութեան մը հետ պիտի ընտաննան , տեսանելի եւ շօշափելի բաներով իրենց աշխուժութիւնը պիտի կրթեն , մեքենագործութեան վրայ փոքր ինչ ճաշակ պիտի առնեն . մէկ խօսքով պիտի սովորին համբերութեան եւ յարատեւ աշխատութեան :

Արդարեւ խիստ յարմար պարագայներու մէջ կդանըուին գործաւորք , եւ մարմնական աշխատութեամբ անցնողներն , որք ստիպեալ են ի հարկէ , խիստ շուտով մարմիննին աշխատցնելու , որով աւելի դիմացկուն եւ հետեւաբար աւելի առողջ ու կորովի կըլլան . այսպիսիք երկու կերպով միայն առողջութիւննին կվտանգեն , մէկ կողմէն չափազանց աշխատելովն , միւս կողմանէ անգործութեան մէջ պահելովնին , իրենց իմացական եւ բարոյական կարողութիւններնին : Իբրեւ հետեւութիւն կրնանք ըսել թէ , գործաւորք կվտանգեն իրենց առողջութիւնը , միայն ֆիզիկապէս աշխատելով . մտնալով թէ ուղեղ ալ ունին եւ կպարտաւորին մտաւորապէս ալ աշխատիլ . միւս կողմանէ , մտաւորապէս աշխատողք ալ մարմնական աշխատութիւն ընաւ երբէք չընեն , նոքա եւս , իրենց առողջութեան կվտանգեն . որովհետեւ , մարմինն ու իր գործարաններն , այսինքն մարտտղութիւնն եւ ստամոքսը , շնչառութիւնն ու թոքերն , արեան շրջանն ու սիրտն եւայլն , բոլոր ասոնք , իրենց ներդաշնակութիւնը կկորսնցնեն , որով անշուշտ առողջութիւնն ալ կվտանգի :

Այս մասին , խիստ ազդու օրինակ մը կրնայ ըլլալ , Նեվտօն , որ սղայ հասակէն սկսեալ ինքզինքը մարմնական աշխատութեան վարժեցուց : Ստի , դպրոց երթեւեկելու ատեն ,

որ քիչ համբաւ ունէր ուսմանց մէջ, այսու ամենայնիւ խիստ ճարպիկ էր կացին, սղոց եւայլն գործածելու կողմանէ. իր սենեակին մէջ, մեծ ձայներով շարունակ զարնելով, ծեծելով, մեծ ուրախութիւն կղզար. կառքի, զանազան մեքենայներու օրինակներ կշինէր. այս ճաշակն այնքան արմատացաւ իր մէջ, որ հասուն տարիքին մէջ, իր բարեկամներուն համար փոքրիկ սեղաններ եւ պահարաններ շինելով կղբօնուր: Սմիթօն, Վաթ* եւ Սթէֆանսըն**, ասոնք ալ նոյնպէս, իրենց տղայ հասակնուն մէջ, շատ անսակ գործիքներու հետ վարժուեցան, այս հմտութեամբ է որ անշուշտ, ժամանակին մեծամեծ գիւտեր ըրին: Էլիու Պիութ, համոզուած էր թէ, իմացական դաստիարակութիւնը խիստ յառաջ կերթայ, եթէ մարմնական աշխատութեան հետ ընկերանայ. ինչպէս որ, շատ օր, դասերն աւարտելէն յետոյ, փայտ կտորելու, կրտրելու եւ երկաթ ծեծելու կսկսէր, ըսելով թէ, այսպիսի ընթացք մը խիստ օգտակար է միանգամայն մտաց եւ մարմնոյ առողջութեան:

Ճիզիզական կարողութեանց ծաւալումն եւ մարմնական կորովը, խիստ կարեւոր, անհրաժեշտ է, ազատ արհեստի ծառայողներուն: Զորօրինակ, պէտք եղածին չափ եւ յարմար լայնցած կուրծք մը, նոյնչափ կարեւոր է, ինչպէս ընտիր խմացականութիւն մը, իրաւարանի կամ քաղաքագետի մը համար:

Սրեան կատարեալ օգաւորութիւնն, որ կրնայ ըլլալ առողջ թոքերով, եւ մաքուր ու զով օդով, կարեւոր է, ուղեղին աշխուժութիւնը պահելու եւ հետեւաբար մարմնական կորովը:

Շարունակել

* Հեղինակ շոգեհաւի մեքենային:

** Հեղինակ շոգեկառքի մեքենային:

ՍԱՌՈՒՅԵԱՆ ԸՄՊԵԼԵՍՅ ՎՏԱՆԳԻՆ

Այս վերնագրով օգտակար, եւ առողջարանական յօդուած մը հրատարակած է, դաղղիացի Տըքէն բժիշկը, զոր թարգմանելով մենք ալ կհրատարակենք, համազուած ըլլալով, թէ մեր ազգայինք ալ մեծապէս կրնան օգտիլ. մանաւանդ այս եղանակիս մէջ, որ արեւին չախազանց տաքութիւնը շատերուն շատ անխոհեմութեանց առիթ կըլլայ. այս յօդուածն, յիշեցնել կուտայ մեզ Լըքաուբանթէ բժիշկին տխուր մահն, որ յանկարծամահ եղած է, որնորո՞ք ուտելով:

Ընթերցողաց ուշադրութիւնը, վերոյիշեալ բժիշկին այս մասին գրած ընտիր խրատներուն վրայ հրաւիրելով, կսկսինք:

Անցեալ շաբթու (1869 յուլիս) օր մը երեկոյեան դէմ, Փարիզի ամենէն բազմամարդ փողոցէ մը անցնելու ատեն, մեծ խումբ մը աթուռի մը վրայ նստող 40 տարեկան մարդու մը շուրջն առած, զանի կրունէին, որ միշտ դետինն ի յնալու վտանգի մէջ էր: Արդարեւ այս մարդն, որուն երեսին դոյնը նետած, բոլոր մարմինը ցնցմանց մէջ էր:

Ասոր շուրջը գտնուողներուն ամէն մէկն ալ, կերպ կերպ մեկնութիւն կուտային, ինչպէս որ սովորութիւն է այսպիսի պարագայից մէջ: Ամանք կրսէին թէ, որոնք բռնած է, ոմանք կրսէին թէ, դէշ տեսակ «պէնի» թունաւորուած է, եւ ոմանք ալ կպնդէին թէ, «պէն» էր եւայլն:

Իսկ մենք մտնենալով հասկցանք թէ եղածին պատճառն ուրիշ բան չէ, այլ եղանակին տաքութիւնն, ինչպէս որ բժշկական գիտութիւնը կմեկնէ:

Ասի, քրտնած ըլլալու ատեն, իրարու վրայ մէկ քանի գաւաթ սառուցեալ ջուր խմած էր, որուն վնասակար ազդեցութիւնն անմիջապէս կտեսնուէր. զի խեղճին կեանքը վտանգի մէջ էր:

Երբ սովորական ատեն, մարդ զրոյի աստիճան եւ զրօշէն վար պաղ ջուր խմէ, ինչ կրնայ խմանալ: Ստամոքսը կը զովանայ, ջրին պաղութեամբն իր տաքութիւնը կորսնցնելով,

որով կուժովայ. այս պարագային մէջ, պաղ ջուրը, զովացուցիչ եւ կազդուրիչ եղած կըլլայ. ասոր համար է, որ ստամոքսի շատ տեսակ խանգարմանց մէջ, մանաւանդ ստամոքսի տկարութեանէ յառաջ եկած անմարսողութեանց մէջ, որք ամենէն բարմաթիւններն են, սառուցեալ ջուրը խիստ օգտակար եւ առողջարար է :

Զպիտի մուռամ կըսէ, երբէք Ինչո՞ւ ունեցող այն խեղճ հիւանդն, որ տորթօր Թռուսօյի հետ կիննամէինք, զոր վեց, եօթն ամիս, սառուցեալ կաթով սնանիլ կարողացանք. խիստ դիւրութեամբ այս սնունդը կրնար մարսել միայն. զի նայն ինքը կաթն անդամ եթէ քիչ մը տաք ըլլար, անկարելի էր մարսել :

Մարմինը քրտինքոտ եղած ատեն, խիստ պաղ ջուր կամ սառուցեալ ջուր չխմուի, կրնայ ըլլալ որ, ճնունդ առած պաղութիւնը, նոր տաքութիւն մը պատճառելով, դէշութիւն մը չպատճառէ. բայց շատ անգամ ալ, բոլոր մարմինը կպաղի. ջուրն ստամոքսին տաքութեան մէկ մասը կառնու, ստամոքսը մորթին չափ տաք չըլլալով. — Ի՞նչ կըլլայ ասոր հետեւանքն. եթէ հաւասարալիշուութիւնը չտիրէ: Ստամոքսն եւ ուրիշ անդամք, իրենցմէ պակասած տաքութիւնը, մորթին տաքութեանէն փոխ կառնուն, որով մարմնոյն տաքութեան աստիճանն իջնելով, քրտինքը կդադրի. այս ատենն է որ արիւնը չափէն աւելի ներքին անդամոց մէջ երթալով, կրնայ հասկցուիլ թէ շատ մը բորբոքումներ, եւ արեան հոսումներ ճնունդ կառնուն, մինչեւ կեանքը վտանգի ենթակայ ընելու :

Զղային դրութեան կողմանէ ալ, երբեմն, շատ դէշութիւններ կրնան առնուլ, պաղ կամ սառուցեալ ջուր խմելէն ինչպէս զանազան ցնցումներ, արեան հոսումներ, յանկարձամահ եւայլն :

Քիչերային դրօսանքի մը մէջ, մէկուն մէկ քանի քան քան ուտելով, ստամոքսին սաստիկ բորբոքիլը տեսած եմ: Շատերը դիտեն թէ, որչափ քիչօքի նման հիւանդացողներ տեսնուած են, անխոհեմաբար, պաղ կամ սառուցեալ ջուր խմելով :

35 տարեկան մէկը կճանաչեմ, որ երբ պաղ կամ սառուցեալ ջուր խմէ, արիւն կթքնէ: Որչափ կուրծքի բորբոքներ, «սիւլճակ» եւ այլն, ծնունդ կառնուն այս առթիւ: Մարմինը քրտինքոտ եղած ատեն, պաղ կամ սառուցեալ ջուր խմելով, մինչեւ թորախտ ծնունդ առած է:

Այս առթիւ, ծնունդ առած հետեւութիւններն, աւելի վտանգաւոր են, եթէ հետեւեալ պարագայներն ալ ընկերանան, ըստ կէռնառ բժիշկի: —

1. Մարմնոյ չափազանց տաքութեան եւ,
2. Ստամոքսին պարսպ ըլլալու ատեն:
3. Քիչ ժամանակի մէջ չափէն աւելի խմելով եւ,
4. Չուրը չափազանց պաղ ըլլալով:

Ի՞նչ պէտք է, վերոյիշեալ բոլոր այս գէշութիւններէն ազատ մնալու համար: Բոլոր բժիշկը համակարծիք են հետեւեալ կանոնաց, զորս կկրկնեմք, ինչպէս որ սովորած ենք, մեր դասատուներէն:

1. Որեւէ օտար մարմին մը աւելցնել խմելու ջրին մէջ. քիչ մը շաքար կամ գինի:

2. Քիչ քիչ խմել եւ բաւական ատեն, բերնին մէջ պահել, ստամոքս չխաւրած կամ չկլլած:

3. Որեւէ կարծր սնունդ մ'առնել առաջ. գէթ քիչ մը հաց:

4. Ստամոքսը եւ խնճոյքներու մէջ, նախապատիւ է, մարմինը տաքցած ատեն, թեթեւ չայ, քունճ եւ որ եւ է տաք խմելիք մը առնել:

5. Կաթով եւ պտուղով շինուած դոշտներն աւելի վտանգաւոր են. քրտինքոտ ըլլալու ատեն պտուղով շինուած դոշտներն ուտելն ամենէն պակաս անվտանգն է:

6. Վերոյիշեալ բոլոր այս տեսակ գէշութեանց դէմը կրնայ առնուիլ, երբեմն քիչ մը տաք բան խմելով. չայ կամ քունճ, դոշտներին շատ գէշութեանց դէմը կրնայ առնուիլ:

Տ Ե Տ Ե Ա Ա Ա Ա

ԳՐԱՄ ԵՒ ԻՒՐ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆՆ*

Ամէն մարդու առանց բայառութեան իսկական պարտքն է, իր գործքերը միշտ իր աչքին առջեւ ունենայ եւ իր մուտքն ու ելքը հասկնալու համար հաշիւ բռնել: Այս պատճառաւ թուարանութեան գէթ ամենապարզ սկզբանց տեղեակ ըլլալն ամենակարեւոր է. խոհեմութիւնը կ'պահանջէ որ այն ոտքն, որուն վրայ մենք կ'քալենք, ունենայ իր օրուան մէջ մեղի ծառայելու աստիճանը՝ չափն՝ եւ ուժն, եւ այս ուրիշ՝ կերպով ձեռք չիբերուիր եթէ ոչ հաւատարմաբար կենաց ընթացքին մէկ յատակադիժն ունենալով, որով միայն մարդս պիտի կրնայ իր գործքերը կարգադրել: Լօք շատ խստիւ կը պատուիրէր ամենուն այս մէթոտը գործածել:

Մարդ մը իր գործոցը գլուխը կամ վրան ճշդութեամբ կենալ կրնալու համար պէտք է որ իր աչքին առջեւ ունենայ միշտ իր գործոց կանոնաւորապէս վարուելուն կարգադրութիւնը: Աէշինկիթօնի դուքսը մէկ ճիշդ եւ մանրամասն հաշիւ մը կրնէր իր վատնած եւ ընդունած բոլոր ստակներուն՝ ես ինձի համար օրէնք ըրած եմ, կըսէր, Պ. Քլէյկին, ես ինձի հաշիւ տալու, եւ ամէն մարդու կ'խրատեմ որ ինձի հետեւին. նախ սովորութիւն ըրեր էի այս հոգը վստահութեան արժանի մէկ ծառայիս յանձնել. բայց այս խենդութիւնն ալ չըրի երբ առաւօտ մը զարմացայ, այն ծառայիս մէկ երկու տարուան մաքրուած, գոցուած հաշիւներէն աւելիները տեսնելով, որ, իմ հաշիւներովս բաւական գումարի մը տէր եղած էր. իսկ պարտուց համար ալ կըսէր՝ պարտքը զմարդ կատարելապէս գերի կընէ. ես իմ անձնական ծախուցս մատակարարութեանը մէջ հասկըցած եմ թէ ի՞նչ է եւ ո՞րչափ հարկաւոր բան է ստակը. բայց բոլորովին պարտքի տակ ինկած չեմ. Աէշինկիթօն ալ այս մասին Աէշինկիթօնէն խիստ էր եւ աւելի զարմանալի ու նշանաւոր բանը սա է որ առանց ձանձրանալու իր տանն ամենամանր ծախուց հաշիւներն ալ մանրա-

* Տես Ալիկիկա, հատոր Գ. էրես 8 և 54:

մասնաբար կճննէր ու կնայէր . գիտնալով որ այս միջոցու պիտի կրնար պարկեշտութեամբ ապրիլ, կշարունակէր իր այս ընթացքը նաև Ամերիկայի Հասարակագետութեան նախագահ ըլլալու բարձր պաշտօնին վրայ եղած ատենն անգամ :

Աէն-Վէնսանի կոմս Չէրվիս հրամանատարն իր երիտասարդութեան մէջ բրաճներուն պատմութիւնն ընելով . պարտքէ ազատ մնալու համար այս սրտումը դատած եւ բրաճէր լիմ հայրս, կըսէ, նա, մեծ ընտանեաց մը եւ փոքր հարստութեան մը տէր էր, ինձի մի միայն 500 Փրանք դրամագլուխ տուաւ, եւ ասկէ ի դատ ոչինչ չստացայ իրմէ . բաւական միջոց ծովու վրայ այս ստակով անցունելէն յետոյ, 500 Փրանքի ալ նորէն փոխանակագիր մը քաշեցի իր վրայ . բայց փոխանակագիրն ետ դարձաւ եկաւ . այնչափ ազդեց ինձի այս մերժումն, որ ես ինձի խոստացայ (եւ բնաւ խոստմնազանց չի դանուեցայ) որ բնաւ չստորագրեմ այն տոմսակն երբէք սրուն վրայ վստահ չըլլամ կատարելագէս թէ պիտի վճարուի : Իսկոյն փոխեցի ապրուստին եղանակը, պաշտօնականաց սեղանը ձգեցի ալ . առանձին կապրէի եւ նաւաստիի կերակուր միայն կուտէի, որով գոհ կըլլայի բոլորովին . ինձի վերաբերեալ հանդերձներն ես կլուայի եւ կարկատէի . անկողնոյն սաւանէն ինձի ղոյգ մը տաբատ կարեցի . եւ այսպիսեաւ բաւական ստակ խնայեցի . որով կրցայ ստորագրած պարտատոմսին արձէքը վճարել, եւ այն ատենէն ի վեր շատ հոգ տարի որ չիթողում բնաւ ելքս մուտքէս աւելի ըլլալու» : Ա եց տարի ամբողջ Չէրվիս շատ չարքաշութեամբ անցուց իր օրերն, իր կանոնն ու չափը պահեց յաջողութեամբ՝ իր արհեստը սորվեցաւ . եւ իր արժանիքովն ու քաջութեամբը հասաւ թէ եւ հետ զհետէ, բայց վերջապէս ամենաբարձր կարգի մը :

Երիտասարդաց համար մեծ մտածելու եւ հոգ տանելու առարկայ ըլլալու են այս կէտերն երբոր դործի մը կսկսին :

Քանզի երիտասարդութեան մէջ միայն կարելի է այս վերոյգրեալ սկզբանց հիմերը անկել սրաի մէջ, որով կարելի կըլլայ սովորութեանց զօրութեան յաղթել, եւ անգամ մը որ մարդ-

ուզիլ ճամբուն մէջ մտնէ, ալ անկէ վերջը բարի ըլլալն աւելի գիւրին կըլլայ քան թէ չար ըլլալն : Աղէկ սկսուած գործ մը կէս լինած է կրնէ առածն, եւ աղէկ սկսուած պատերազմ մը յաղթութեան կէսը վաստկուած է . որչափ երիտասարդներ որոյ վրայ ամենէն գեղեցիկ յոյսեր կնշմարուի, անդարմանելի վրասներ ըրած են իրենց գործոց շրջանին սկիզբը սըխալ քայլ մը առած ըլլալնուն համար . մինչդեռ անդին ուրիշներն որոց տաղանդին վրայ այնչափ վստահութիւն չէր ըլլաւուէր առաջին անգամ, յաջողած են իրենց գործերուն մէջ, եւ ասիկայ սարլո ճշմարտութիւն մ'է . վասնդի խելացի կերպով սկսելով կըրցած են շարունակել իրենց ճամբան . գործի մը մինչեւ որոշեալ կէտը խելացի սկսիլը հաստատ գրաւական մ'է եւ ապառնի յաջողութեան մը կանխադուշակ խոստում մը : Արչափ խեղճ անդէտներ կան, որոց էութիւնն իրենց համար թշուառութիւն մը ըլլալէն ի վատ, այլոց համար ալ արտմութեան ու ցաւոց շարունակ աղբիւր մը դարձած են, իրենց անխորհուրդ եւ վասնգաւոր բարձրամտութեամբն . որ եթէ փոխանակ աղէկ որոշումներ ընելու . միմիայն գործի վրայ ըլլամ ըսելով իրենց բոլոր կարողութիւնը գործին մէջ կդնեն :

Գժբաղդարար կան այնպիսիներ ալ որ յաջողութեանց սպասելու համբերութիւնը չունին, եւ չեն գիտեր գոհ ըլլալ, չսկսելով իրենց հօրերնուն պէս . այլ կռուեն սկսիլ այնպէս որով իրենց հայրերը կատարեցին, որոնք կկարծեն թէ ճարտարութեան պտուղները կրնան վայելել, առանց անոր վրայ միտք յոգնեցնելու . եւ գործունէութեան ու աշխատութեան ելից սպասելով կզղջան ապագայէն, խակ ու ահաս հանդրատութիւն ու հաճոյք վայելելու համար ի ներկային :

Այս խեղճերը գեղեցիկ հանդերձներու տեղ հեշտութիւն եւ հաճոյք հագած են եւ այնպիսի ակորժակ մը որ ուրիշ միջոցի մը մէջ ազնիւ ու պրոսական բնաւորութեան կամ անարդ մասերուն անգամ չի կրնար ծառայել . սիրան անգամ չի կրնար ըլլալ . եւ այս ամենուն պատճառն է որ մեր մէջ կգտնուին ծամած թղթի պէս ազնուականներու անբաւ խումբ

մը , որոնք աշխարհքի մէջ մոլորեալ , կնամանին այն երեսի վրայ ձգուած նաւերուն , որոնք միշտ ծովուն վրայ կծփան , առանց եզերք մը կամ նաւահանգիստ մը հասնիլ կրնալու . եթէ ոչ կապկի մը պէս :

Աշխարհ իրաւ է որ կեղծ ցոյցերով խարուելու վրայ է :

Պէտք է ամենէն առաջ արտաքին երեւոյթներուն հող ունենալ , պարկեշտութիւնն անդամ մտնալու եւ եթէ հարուստ չէ մէկը դէթ պէտք է որ այնպէս երեւայ : Կուզեն յարդեիլ ըլլալ այս բառին նշանակութեամբն ու իմաստովն անգամ . եւ այն աստիճաններուն մէջ որուն նպատակն է մի միայն սոսկականութիւն կեղծ . ու արտաքին երեւոյթով ալ : Աստուծմէ իրենց տրուած դրութեան մէջ կենալով կամաց կամաց եւ համբերութեամբ ընկերականութեան մէջ ալ յառաջադիմելու քաջութիւնը չունին . այլ կուզեն բացարձակապէս ապրիլ իրենց չափերէն վեր ձեւերով , որոց մէջ անզգայ ըլլալով այլոց ծաղրերուն , կցանկան ինքզինքնին տեղաւորել , եւ այս ամէն զոհերը կրնեն միմիայն աշխարհի կեղծ ու պատիր ունայնութեանց մէջ տեղ մը բռնելու համար , որուն ամէն կողմէ բոլորանուէր են : Յաճութիւն յանձն կառնուն կաճապարեն , զիրար կհրմշտկեն ընկերական անփեթէ ասրունին մէջ առաջին տեղ մ'ունենալու համար եւ այս յուզման մէջ ամէն ազնիւ ու վեհանձն որոշումներ առ ոտն կոխուեցան . մինչդեռ շատ մը ամենագեղեցիկ բնութիւններ կապականութիւն ու անպիտան կգառնան : Որչափ աւերներ , որչափ թշուառութիւններ , որչափ սնանկութիւններ կպատճառին այս տեսակ անձանց ձեռքով , եւ կեղծ յաջողութեան մը պատրուակաւ այլոց հանգստութիւնը կխռովեն որոց պատմութիւնները հոս դրել անօգուտ է : Այս ամէն ըսածներուս ցաւալի ապացոյցներն ակներեւ կնշմարուին ամէն տեղ հազար ու մէկ տարբեր ձեւերով . եւ այնպէս նշանաւոր խաբէութիւններով , որոց հեղինակներն այն մարդիկներն են , որք անպարկեշտութիւն յանձն կառնուն ու աղբաւ ըլլալ չեն ուզեր :

Հանդուցեալ Կարոլոս Նաբիէրը երբ Անգղիական բա-

նակի Հնդկաստանի մէջ հրամանատարութիւնը ձգեց, պարկեշտութեան եւ բարեկեցութեան օրինակ մը տուաւ, հրատարակելով իր վերջին ընդհանուր տեղեկագրին մէջ, մէկ սքանչելի հերքում մը այն ապականեալ կենաց դէմ, զոր կվարէին այս բանակին երիտասարդ պաշտօնակալները, կեանք մը որ զանոնք խիստ անպատիւ պարտականութեանց կենթարկէր :

Այս նշանաւոր խրատին մէջ Կարոլոս կներկայացունէր ամենայն զօրութեամբ այն բանը, որ գրեթէ բոլորովին մոռցուած էր թէ պարկեշտութիւնը կատարեալ աղնուականութենէ անբաժանելի բան մ'է . եւ թէ շամիրանեայի գինի խմել ու չի վճարել . գարեջուր խմել ու չի վճարել . ձիու հեծնել ու չի վճարել . խաբւբայի մը վայել գործք են ասոնք, քան թէ աղնուականի մը . ի վերջոյ այն անձինքն, որք իրենց մուտքէն աւելի ելք ունին եւ կձգեն որ իրենց ծառայներն ստորագրեն իրենց պայմանաւոր պարտամուրհակները . պարտատէրներուն առջեւ իրենց արտաքոյ կարգի ծախքերնին հոգալու համար . իրենց քաջագործութեանը համար միայն պաշտօնակալի յարգ ու համարում կրնան ունենալ . իսկ ճշմարիտ աղնուականութիւն, ոչ երբէք :

Այս հրամանատարը կխորհրդածէր թէ միշտ պարտք ընելու սովորութիւնը անտարբեր կընէ զմարդիկ այն զգացմանց, որ աղէկ դաստիարակեալ անձ մը կորոչէ անկիրթէն . ուստի ասկէ կհետեւի որ զօրապետի մը աղէկ կռուիլը հերիք չէ . անկիր զինուոր մ'ալ կրնայ աղէկ կռուիլ . կրնայ իր խօսքին տէր ըլլալ . կրնայ վճարել իր պարտքերն . ասոնք են պատուոյ այն կտորներն որ կրնան փառաւորել աղնուական զինուորի մը կենաց շրջանն :

Երիտասարդ մը կենաց մէջ առաջ երթալով . կանցնի փորձող սատանաներու խել մը երկար ու մանուածոյ շաւիղներէն եւ եթէ իր արժանիքն անոնց մէջ չի փնտռէ իր տկարութեան ապացոյցը կուտայ . ամէն բան, ամէն փորձառութիւն կուզան կզպչին իրեն եւ կուզեն անկէ բաժին մ'առնել եւ իրենք զիրենք գերի ընեն . միայն մէկ ճար մը կայ

նոնց ամենուն զիմանալու . այն է անոնց պատասխանել խօս-
քով ալ, գործքով ալ, մէկ հաստատու եւ բացարձակ բացասա-
կանով մը . անմիջապէս որոշում ընելու է առանց այսի կամ
ոչին վրայ մտածելու ու կշռելու . վասնզի երիտասարդու-
թիւնն է այն կիռձ նման որ ինքզինքը քննելուն պէս կը-
կորսուի . շատերը կ'քննեն առանց որոշում մը ընելու, բայց
բնաւ որոշում չընելը նորէն մէկ մը ըրածի արժէք ունի :
Մարդն եւ իր կարողութիւնը ճանչնալու մեծ ապացոյց
մը կերելի այս աղօթքին մէջ . «եւ մի՛ տանիր զմեզ ի փորձու-
թիւն» : Սակայն եւ այնպէս փորձութիւնները պէտք է դան
երիտասարդի մը կարողութիւններն ու ուժը փորձելու . եթէ
մէկ անգամ միայն չընդդիմանայ անոնց , իր դիմանալու ուժը
հետզհետէ կտկարանայ . անգամ մը միայն չընդդիմանալն , իր
առաքինութեան մէկ մեծ մասը կորսնցունել ըսելէ . եւ մէկ
անգամ քաջաբար ընդդիմանալով , կստանայ մարդ բոլոր կե-
նաց մէջ , տեւական եղող զօրութիւն մը , այս առաջին փորձովը ,
զոր անգամ մ'ալ կրկնելով կդառնայ բոլորովին սովորութեան
եւ երիտասարդութեան մէջ այդ սովորութիւնները կրնան տալ
ինքզինքն , պաշտպանելու զօրութիւնն , ընդդէմ այն կրից որ
կուգան ասպիսանելու մարդուս սիրան եւ բարոյականու-
թիւնն . ուրեմն հաւատալու է , որ բարի սովորութիւններն են
որ կենաց տարբեր պարագաներուն մէջ , մարդկային ամենէն
անյաղթելի կիրքերը կզսպեն եւ ապահով կցուցունեն զմարդ-
այդ թշնամիներուն յարձակմանց դէմ :

Պ. Միւկ Միլիէր կպատմէ թէ , ինչպէս իր երիտասար-
դութեան մէջ մէկ գէշ առաջադրութեամբ ինկած է եղեր
այն փորձութիւններէն մէկուն մէջ , որ կենաց շրջաններու մէջ
աշխատող մարդը բոլորովին գերի կրնան ընել , Երէնց գոր-
ծարանի գործաւորաց ամենուն սովորութիւնն էր աշխա-
տութենէ վերջ գաւաթ մը օղի խմել . Պ. Միւկ առջի բերան
իր գործակիցներէն մէկ դաւաթ աւելի խմելու սովորութիւն
ըրաւ եւ հեա գհետէ աւելցուց ու իր ընկերներէն 2 հաս աւ-
ելի կխմէր . երբոր իր աունը դարձաւ եւ իր «Պատի իսրհրդ»

անունն դիրքը բացաւ տեսաւ, որ դրերը վեր վեր կը-
ցատկէին, կարդացածը չէր հասկնար» այն վիճակը կըսէր ինքն
որուն մէջ եւ կդտնուէի . կզգայի որ անձի եւ մտքի տկարու-
թիւնն մ'էր . եւ այս միջոցին եւ ինկած էի, իմ իսկ ձեռքովս
այնպիսի վիճակի մը մէջ, որ ինձի եւ խելքը գլուխը եզոզ մար-
դու մը բնաւ չէր վայելէր, եւ թէեւ այս վիճակս առողջ ա-
ռաջագրութիւններ ընելու վիճակ մը չէր բոլորովին, սակայն
եւ այնպէս առաջագրեցի այն վայրկեանէն սկսեալ, որ երբեք
գինովութեան չի զոհեմ իմ այն թանկագին ժամերս, զորս անձ-
նական հանդատութեանս ու հոգնութիւնս առնելուս համար
աշխատութեանէս կաւեւնային, եւ Աստուծոյ օգնութեամբ հա-
ւատարիմ կեցայ իմ այս խոստմանս : Այսպէս ահա աննշան
սովորութիւններն են մարդու կենաց մէջ, զմարդ ճամբայէ հա-
նելու կարող, քանզի ասոնցմով է որ մարդ իր ազգական ալ
կվնասէ եւ իր դործնութիւնը կկորսնցունէ եւ այն ժայռը (ու-
րուն վրայ կտորած էր անգամ մը Պ. Հիւկ Միլլէօի նաւը .
եթէ չզգաստանար մէկէն եւ բարի առաջագրութիւններով
բոլոր բարոյական ուժով մէկ տեղ չի հեռանար անկէ) եւ այն
վնասակար ակտն յորմէ թէ երկտասարդութիւնն եւ թէ կա-
տարելութիւնը խորշելու են բոլորովին : Այս ակտն այսինքն
է գինովութիւնն, որ փորձութեանց ամենէն գէշն ամենէն վնա-
սակարն, եւ ամենէն անկարգն է, յորմէ զգուշանալու է երկ-
տասարդութիւնը :

Պ. Վալթէռ Սքօթ սովորութիւն ըրած էր ըսելու թէ
գինովութիւնը՝ բազդատելով ուրիշ ամէն մտլութեանց հետ
ամենէն մեծն է», բայց ի սմանէ գինովութիւնը . անտեսագի-
տութեան, բարեկեցութեան, առողջութեան եւ պարկեշտու-
թեան ալ ամենամեծ թշնամի է :

Բայց քաջութեամբ մը մոլի սովորութեանց գէմ կուե-
լու եւ զանոնք վանելու համար պէտք չէ որ մենք դո՛հ ըլլանք
միմիայն պատերազմ բանալով անոնց դէմ . թէ այս ալ իր օ-
գուտն ունի . սակայն պէտք է որ մենք ուրիշ բարոյական
բարձր գրութեան մը վրայ հասնելը խնդրինքնիս : Այս մասին

արուեստական օգնութիւններն ալ, զորօրինակ քարոզները կըր-
նան քիչ չատ օգուտներ ընել. սակայն ասոնց ամենէն կարե-
ւորն է, բարձր գաղափար մը տալով ամենուն, ու ժողովուրդն
զօրացունել ու մաքրել սկզբունքներն, այս միջոցով աւելի օ-
գուտ կըլլուի քան թէ գէշ սովորութիւններուն դարման տա-
նելով : Այս նպատակաւ երիտասարդ մը հարկ կըլլայ որ սորվի
ինքն, իրեն իր ընթացքներուն վրայ հսկել եւ այն բարձր գա-
ղափարին հետ բաղդատել իր խորհուրդներն եւ իր գործերն :
Որչափ ինքզինքը ճանչնալու մէջ առաջ երթայ, այնչափ պար-
կեշտ կըլլայ եւ իր զօրութեանը վրայ համարում կունենայ :
Բայց փորձը կցցունէ որ ամենէն թանկագին աշակերտութիւնն
է այն որ մարդ ներկային ոչինչ եւ աննշան բաներով գոհ կընէ
ինքզինքն ապագային մեծ եւ բարձր բաներ վայելելուն վրայ
հաւատարի ըլլալով : Ինքզինքին արուած դաստիարակութենէն
աւելի ազնիւ դաստիարակութիւն չի կրնար ըլլալ « քանզի ճշ-
մարիտ փառքն առաջ կուգայ կամ կվաստուի ըւութեամբ
ինքզինքնին յաղթելէն՝ առանց որուն, յաղթող աշխարհակալն
իսկ առաջին գերի մ'է :

Անթիւ գրքեր գրուած են ժողովրդեան համար, անոնց
ստակ պահելու գաղտնիքը սորվեցունելու համար, բայց եւ ոչ
մէկը չի պատասխանէր սյգ գաղտնեաց, ինչպէս կապացուցուի
անաշխատ ամէն ազգերու առածներէն, ինչպէս՝ — ուրիշ դրամ-
ները պահելու հոգ ունեցիք : մեծերն ինչ էրեցն կպահուին . — արհեստիւնն
երջանիստներն մայրն է . — ինչ վաստակ առանց աշխատութեան . — ելի զկայ աշխա-
տութեան, զիկայն տաղտնութեան . — աշխատի եւ պիտի ունենաս . — մէն բան համ-
բերել գիտցողին համար է . — աւելի աղէի է առանց ընկերելու դասին, քան
դարձով արհեստ :

Գրուած է :

**ՏԻՐ ԵՒ ԽՄԲԱՅԻՐ
ՏՈՔԹՕՐ Ս . Բ . ԻՒԹԻԻԾԵԱՆ**

ԳՐԱՆՆԵՐԱՆ Ի , ՂԵԼԹԻՒՄ . ՏԵՏԵՐՄԷՆ-ԽԱՆ ԹԻՒ 13

Կ . ՊՕԼԻՍ . Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Թ . ՏԻՎԻԹՃԵԱՆ :